

Ébert Tibor

HANGGÁ SÚRÚSÖDÖTT KIÁLTÁS

(Bartók)

Színpadi játék két részben

Szereplők

Bartók Béla

Édesanyja

Elza

Bartók iskolatársai

I. Fiú

II. Fiú

Gaál Mózes magyartanár

Podjebrád Papsajt tanár

Tanár

Dohnányi Ernő

I. Parasztasszony

II. Parasztasszony nemtők

Judit

Királykisasszony (egyazon személy)

Utcalány

Tündér

Fabábu

I. Keménykalapos

II. Keménykalapos

Tanuk: A B C D E

Mártonka doktor

Narrátor

Furulyások, dudások, tülkösök

Történi 1940 októberében, Budán

Prelúdium

(Zene: Bartók Concertójából az Elégia)

I. KALAIPOS: Tulajdonképpen mi is az a fehérvérűség?

NARRÁTOR: A leukémia?

II. KALAIPOS: A fehérvérsejt-képző rendszer hosszú vagy rövid időn át tartó rosszindulatú betegsége. Nagy fehérvérsejtszámmal, megnövekedett léppel...nyirokmirigy duzzanatokkal.

NARRÁTOR: Vérrák.

I. KALAIPOS: Még nem ismerjük az okát?

NARRÁTOR: Gyógyíthatatlan.

II. KALAIPOS: Daganatos természetű.

NARRÁTOR: El lehet vele élni éveig.

(Zene: Az Elégia)

NARRÁTOR: Néhány műve versenyt futott a halállal.

I. KALAIPOS: A III. zongoraverseny!

NARRÁTOR: Meghalt a west side-i kórházban, New Yorkban, mielőtt 65. életévét befejezte volna.

(Zene: Az elégia)

NARRÁTOR: Azt kérdeztétek, mi a fehérvérűség? (Felnevet.)

Hát persze! Történelmi Leukémia! (Felnevet.)

(Zene: A Concertoból a Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország muzsikája. Egy ideig ez. Majd valamilyenük elkezdí fütyülni a szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország dallamát. Többen fütyülik, dúdolgatják.)

NARRÁTOR: 1940 októberének egyik délutánján Bartók Béla elindult sétálni Csalán utcai lakásából. Nemsokára elhagyja Magyarországot és Amerikába emigrál.

Első rész

(Zene: bartóki muzsika. Távolról, nagyon messziről tompa dübörgés, dobok, tam-tamok, német induló foszlányai (HORST WESSEL). A bartóki zene és a német induló keveredik. Dobok, tam-tamok kérlelhetetlen, állhatatos osztinátószerű ritmusa. Kaotikus jellege van az egésznek, szinte birkózik egymással a két zene, ebből hol a bartóki muzsika, hogy pedig az induló a dobokkal emelkedik ki. Zűrzavar. Egyik zene a másikba kapaszkodik, szinte összenőttek, nem tudnak elszakadni egymástól. Ebből nő, rajzolódik ki egyre érthetőbben, tisztán egy bartóki melódia: népdal. Lassan elszakad a kaotikus jellegű zenétől, határozottá válik, önálló életet él, egy ideig csak ezt halani. A sötétségből lassan kivilágosodik a színpad.)

NARRÁTOR: Az út.

BARTÓK: (Jobbról belép - hangja fáradt, száraz, kissé monoton - aszkétikusan).

BARTÓK: Az ember elindul az úton, mint én most ezen a kaptatón. Út, utak. Az utak mind valahova visznek... ez az út is... Vannak utak, amelyeknek soha sincs végük, egyik a másik folytatása. Ezen most felmehetek a dombra, aztán a Látó-hegyre, s aztán tovább. Igen, az utak értelme, hogy valahova elvezessenek, megérkezzenek, a legkisebb-rövidebb és leghosszabb úté is, a sugárutaké, az ösvényké, az országutaké, a dűlőutaké, a néhány méternyi pallóké, amelyekre mind ráterül időnk, a nappalok, az éjszakák... Járunk teknősbékeként és centiméterek közelsége érint, és járunk távfutóként-loholva, és tapasztaljuk a kilométereket. Célhoz érünk. Célhoz...? Mi a cél, hol a cél?

I. FIÚ: Az iskoládat! Pizok szerencséd van! (Dühösen több vadgesztenyét vág a II. FIÚhoz.)

II. FIÚ: Ez nem szerencse! Tudás! Különben ez az előbbi nem érvényes! Csalás!

I. FIÚ: Mi az, hogy nem érvényes? Kartácstűz!

II. FIÚ: (megint majdnem eltalálja az I. FIÚt)

I. FIÚ: (félreugorva.) No ugye, milyen nagy melényed volt?! (Hirtelen visszadob, talál.) Talált! Talált!

II. FIÚ: Akkor is én vezetek!

I. FIÚ: Frászt! 3 : 3 !

II. FIÚ: Te, Bonaparte Napóleon ugye tüzér volt?

I. FIÚ: Napóleon... Azt hiszem, császár...

I. FIÚ: Előtte.

II. FIÚ: Lehet.

II. FIÚ: Akkor is én vagyok Bonaparte Dunaparti Napóleoni (*Hirtelen tüzel, talál, felkiált.*)

I. FIÚ: Alattomos vagy. Orvul támadsz. (*Céloz, nem talál. A gesztenye Bartók elé gurul.*)

(*Távolról ismét dübörgés, tompa morajlás, a két fiú eltűnik.*)

BARTÓK: (*Felveszi a földről a gesztenyét. Nézi.*)
Mint annak idején a Hegyiparkban és a Zergehegyen. Vadgesztenyék ideje. (*Lábával rugdossa a gesztenyéket. Lehajol, úgy marad.*) Bevonalkázzuk a Földet, mint Arkhimédész.

(*Dallamot dúdol, egyszerű melódiát: Bartók gyermekkori dallamai közül valamelyiket... Abbahagyja, nézi...*)

Csillog ez a dallam, mint a még meg nem száradt tinta a papíroson. (*Körülnéz.*) Ez az út most egy hatalmas kottapapír. Zene. Vadgesztenyék a hangjegyek, vadgesztenyefa a karmester, vagy én... (*Zene: Bartók fiatalkori szerzeményei közül valamelyik: például a Hegedűszonáta vagy a Scherzó vagy más.*) (*Ismét dúdolja a dallamot, hirtelen abbahagyja, felnéz, távolról tompa dübörgés, dübörgések...*) Azt hiszem, nemsokára tele lesz hamis hangokkal... hamis hangokkal a lepotyogó gesztenyéktől... (*Nagyon határozottan.*) De így ez még dallam. Széttapossák, szétrugdossák... szétesik... eső lesz, hó, szél, vihar... (*Elindulna. Távoli dübörgés, induló foszlányai.*)

NARRÁTOR: Tessék meghagyni a gúlát!

I. FIÚ: Épségben!

II. FIÚ: Hadd maradjon gúla!

PODJEBRÁD: Csend! Csend legyen! El kel! metszeni, hogy csonka lehessen! pontum.

II. FIÚ: Minek az?

I. FIÚ: Nem akarunk csonka gúlát!

BARTÓK: Egész gúlát akarunk.

TÖBBEN: (*ütemezve*) Nem akarunk csonka gúlát! Egész gúlát akarunk! Nem akarunk csonka gúlát! Egész gúlát akarunk!

PODJEBRÁD: (*felhördülve*) Csend! Micsoda fegyelmeztlenség! Micsoda renitenskedés! (*Hirtelen más hangra váltva*) Miért nem akartok csonka gúlát?

NARRÁTOR: Tanár úr, nekünk a csonka gúla ellen nincs kifogásunk.

PODJEBRÁD: Hát akkor?

BARTÓK: Nem szeretnénk, ha el kellene vágni, el kellene metszeni!

I. FIÚ: Elmetszés nélkül nincs csonka gúla, tanár úr?

PODJEBRÁD: Elmetszés nélkül, elmetszés nélkül! (*Tekintete a földbe fúródik*) De van, hogyan volna... Csak hogy úgy sokkal bonyolultabb a szerkesztés.

BARTÓK: Akkor tessék bonyolultabban megmutatni!

I. FIÚ: Úgy van!

II. FIÚ: Úgy van!

NARRÁTOR: Úgy van, igaza van Bartóknak!

PODJEBRÁD: Mindenképpen el kell vágni, el kell metszeni a gúlát, most először, így, könnyebb, szem-

léltethetőbb... benne van a tananyagban.

TÖBBEN: Ne tessék elvágni!

Ne tessék elmetszeni!

Ne tessék elmetszeni!

PODJEBRÁD: Csend! (*Szembefordulva az osztállyal*) A gúla nem érez semmit, a gúla idom, test, a gúla nem ember, s ez a vonalzó nem bárd. Azért kell, hogy elmessem, azért, hogy megtanuljátok... tudjátok... Különben is ma már senkinek sem metszik le a fejét. Az már rég volt! Mást csinálnak vele... elpusztulnak lemetszés nélkül: lelövik, felakasztják.

NARRÁTOR: Mint az osztrákok...

BARTÓK: Le a Habsburgokkal!

PODJEBRÁD: Lelövik... felakasztják... igen... mint az aradi vértanúkat. De a tananyag szerint el kell metszeni a gúlát, meg kell magyaráznom, hogy ... Jól van, nem metszem el a gúlát, a mai órán nem. Továbbmegyünk.

NARRÁTOR: Éljen!

I. FIÚ: Éljen a tanár úr!

II. FIÚ: Éljen Podjebrád Papsajt! (*Podjebrád kimegy*)

I. FIÚ: (*a közönség felé*) Podjebrád Papsajt!

II. FIÚ: Podjebrád, cseh király!

BARTÓK: Papsajt: a mályvafélékhez tartozó gyógynövény.

(*Lassan bejön - szinte csoszog Gaál Mózes, a magyartanár. Kezében újság. Megáll. Felmutatja az újságot.*)

GAÁL MÓZES: Újság! Magyar újság! Tele idegen szavakkal, csak úgy hemzseg a magyartalanságoktól, idegen kifejezésektől! Kérem, fiúk... A nyelv, szavaink, kifejezéseink, gondolkodásunk: létezés. A nyelv ezer veszélynek, romboló hatásnak van kitéve állandóan, kérem. Mindenütt, mindig... Itt különösen a végeken, ahol oly sok, annyi az idegen német, szláv befolyás. Őrizzék ezt a kincset, fennmaradásunk gyémántzalogát!

NARRÁTOR: Brávó! Gyémántzalogát!

GAÁL MÓZES: (*összehajtva az újságot*) Így fogalmazni, így írni. Gyalázatos. Firkászok, újságírók.

I. FIÚ: Zsurnaliszták.

GAÁL MÓZES: Akkor, amikor vannak saját, erőteljes, kifejező szavaink, ízes, zamatos kifejezéseink.

II. FIÚ: Ízes bukta.

NARRÁTOR: Fasírt.

BARTÓK: Nokedli.

GAÁL MÓZES: Kérem, hagyják abba, fiúk. Önök lesznek a nyelvünk őrzői és letéteményesei.

BARTÓK: Vannak jövevényszavak és vannak jövevényételek.

I. FIÚ: Bifsztek.

II. FIÚ: Róseibni.

NARRÁTOR: Bartóknak igaza van! A tanár úr azt szeretné, ha éhendöglénénk?

GAÁL MÓZES: Hagyjak abba! (*Csöngetés*) (*Szánalmasan áll, nézi a fiúkat*) Azt kívánom, hogy ne csak ciberelevest, pityókát, tengerilepényt, ludaskását egyenek. Lakjanak jól. Mindig.

(*GAÁL MÓZES és a fiúk kimennek.*)

BARTÓK: Gaál Mózes tanár úr. Nemrég nyert a Toldi Kör irodalmi pályázatán.

NARRÁTOR: Azért jóllakhatunk.

BARTÓK: Az ember egyformán jóllakhat zseniálisan és hülyén, aljasan és becsületesen.

NARRÁTOR: Szerinted ki a becsületes és ki az aljas?

BARTÓK: Nem tudom...

NARRÁTOR: *(innentől újra szimultán!)* Sajnálod Mózsit? Szerinted gonoszak voltunk?

BARTÓK: A gonoszság más.

NARRÁTOR: *(Valamiféle mozdulatot tesz a vállával, fejével.)*

BARTÓK: Fel nőttek gonoszsága a komoly gonoszság.

NARRÁTOR: Lehet... Akárhogy van, ma délután annyi cseresznyét gyömszőlők magamba ott fent a magasban...

BARTÓK: Hogy hosszú-hosszú időre elég lenne... *(Nevetve)* Nem halnál éhen ott fenn a kosárban.

NARRÁTOR: Miféle kosárról beszélsz? Ülepembe vólódnak az ágak meg a gallyak.

BARTÓK: Szókratész felhúzatta magát egy kosárban egy fára, hogy eltávolodjon a földtől, hogy tisztábban tudjon gondolkodni.

NARRÁTOR: Falni fogoki

BARTÓK: Hogy bölcsebb legyen ott fenn!

NARRÁTOR: Kit érdekei a bölcsesség a morva cseresznyék között?

BARTÓK: Megszabadult a földi zörejektől...

NARRÁTOR: Földi zörejek... Lesz éppen elég. Ha meggondolom, flatulálni fogok a sok cseresznyétől. Tudod, a cseresznye felfúj.

BARTÓK: Szókratészi kosár.

NARRÁTOR: Nem hiszek a kosárban, a kosárszerű állapot csodájában.

BARTÓK: Magasságok...

NARRÁTOR: Hiszen még fára sem tudsz mászni... Leszédülnél... Hát akkor el ne felejtse a tornanadrágot!

BARTÓK: Én nem mehetek!

NARRÁTOR: Danci megkért, hogy lehetőleg mindnyájan ott legyünk. Sok a fa, még több a cseresznye.

BARTÓK: Akkor sem mehetek.

NARRÁTOR: Két hétig nem fog feleltetni. Mi a dolgod?

BARTÓK: A növendékem jön zongoraórára.

NARRÁTOR: Akkor pedig nagyon tanuld meg a leckét, kiveséz. *(E!)*

BARTÓK: Megyek. Ezek a lépéseim. Egyik lépés ösztönzi a másikat, kényszeríti, *(Messziről morajlás, hangfoszlányok... Dübörgés, dübörgések...)*

Minden mozdulat tulajdonképpen elért cél, és az elérendő következő lépésbe való kapaszkodás. Sok-sok lépés, célok, az út, utak a hosszú út, megérkezés, indulás, folytatás, újrakezdés... Az ember sosem késhe el, és mindig elkésik... Nem késtem el vajon? Megérkezem, megérkeztem? És mi az érkezés...? *(Füzetet vesz elő)* Clarorum virorum facta moresgue posteris tradere... Igen, kiváló emberek tetteik és jellemét az utókor számára megörökíteni régi szokás

ez... Clarorum virorum facta... kiváló emberek tetteit és jellemét megörökíteni az utókor számára... Megfelelkezik erről, *korunk?*, igen ritkán hálás a kor, korunk... Kossuthról kellene egyszer szimfóniát írnom! Úgy van Kossuthról. *(Megszóal a Kossuth-szimfónia. BARTÓK mintha jegyzetelne. Egy ideig ez. BARTÓK nem veszi észre, hogy egyik tanára közeledik.)*

TANÁR: Guten Tag, Bartók!

BARTÓK: *(Abbahagyva hirtelen a jegyzetelést)* Tanár úr... tiszteletem.

TANÁR: Mi az, maga az utcán készül az órára? Mit tanul?

BARTÓK: Tacitus... Aztán meg valami eszembe jutott... Egy téma.

TANÁR: Téma, persze, natürlich, maga komponál.

BARTÓK: *(Tisztelettel áll tanára előtt)*

TANÁR: A Herr Direktor is mondta. De mondja, Bartók, jó szakma, tisztességes foglalkozás az a zenészség?

BARTÓK: *(Nem felel)*

TANÁR: Meg lehet majd élni belőle?

BARTÓK: *(Nem felel)*

TANÁR: Tisztességes polgári pálya?

BARTÓK: *(Nem felel)*

TANÁR: Mert nem valami gazdagok.

BARTÓK: *(Nem felel)*

TANÁR: S a művészeknek mindig szükségük van mecénásokra. S ahhoz, hogy Mecénásra találjunk, ahhoz is nagyon kell tudni. Mint annak a cigányprímásnak, aki Ferenc József előtt muzsikált. *(Szivarra gyújt)*

BARTÓK: *(Nem felel)*

TANÁR: Özvegy édesanyjának, családjának, magának is jobb lenne valami megbízható rendes pálya. Etwas bürgerliches. Annyi van belőle. De ez a művészség. Bohémség, romantika, éhenkóraszság... Eh! *(Legyint)* Elgondolkozott már ezen?

BARTÓK: *(Nem felel)*

TANÁR: Maga egyáltalán nem felel, semmire sem felel, nem beszél... A fellegekben jár. Ja-ja...

BARTÓK: Nem tudom, hogy a zene jó szakma-e, tanár úr.

TANÁR: Ez a baj... maga tele van elképzelésekkel, lángoló, perzselő fantáziával és ideálokkal. De az élet más, a zord valóság. Mai fejlődésünkben, az üzlet világában. Ez a századvég már más... Ez a gyárak, az ipari fejlődés, a kereskedelem kora. Amerikáé... A haszoné. Ami haszon, az érték... Könyörtelem.

BARTÓK: Most csak eszembe jutott egy téma, dallam, s ezt leírtam.

TANÁR: Maga mindenhova témákat, dallamokat irkál... A nyelvtankönyvbe, Homéroszba, Hérodotoszba... Egy egész Musikalienhandlung *(Nevet)* Magánál már komolyan megy a játék. És hátha tévedés. Nem jutott még eszébe? Persze, maga ügyes, jól, nagyon jól zongorázik... de az még nem minden. Ismeri, van fogalma, milyen is ezen a pályán az érvényesülés?

BARTÓK: Tanár úr, én mindennap gyakorolok,

végzem a feladatom, legalábbis azt hiszem, akarom: pontosan, a lehető legjobban meg akarom tanulni az etűdöket, szonátákat, darabokat, a napi feladatot... Nem ismerem, hogy a muzsikálás más... érvényesülés.

TANÁR: Aber was?

BARTÓK: Kötelesség, kemény munka, éppoly tanulás, feladat, mint a grammatika, logika, geometria, Goethe, Horatius, Tacitus...

TANÁR: Maga mindent összezavar, összekuszál, mindenfélét összehord. Akaratos, konok... Furcsa elképzelése lehet magának életről, felelősségről.

BARTÓK: A művészet, zene, alkotás, felelősség.

TANÁR: Donnerwetter! Felelősség! Tudja, mi az?! Az, hogy tisztességesen gondolkodjon a jövőjéről - felelősséggel. Félttem magát.

BARTÓK: Tanár úr, amit csinálnom kell, parancsolóan, ami kikívánkozik, amit létrehozunk... az a felelősség. Életforma.

TANÁR: Szavak, nagy szavak, frázisok, hözöngések, kamaszkori lángolások... Minden diszciplína nélkül. Talán fantomokat kerget... Hát... Man Muss das Leben eben nehmen, wie das Leben eben isi... Az önfegyelem mértékéről is van szó.

Az önmegszorításokban mutatkozik meg a mester mondja Goethe. Persze... Magára is vonatkozik, egy kicsit átvitt értelemben... No jó... Azért gondolkodjon el azon, amit tapasztalt tanára mondott. Tudja, mit mondtam én egyszer az egyik növendékemnek, aki Rubens, Raffael, Munkácsy akart lenni, aki csak festett, pingált, rajzolt és gyengén tanult...? Lipcsey, amit maga produkál, az disznóság, olyan pofont kellene kapnia, hogy freskó legyen magából! *(Nevet)* Pardon, magára ez nem vonatkozik, maga jól tanul. Hát persze, muzsikáljon, emelkedjen a szférákba, de mindez legyen szekundér... hóbort... *(Nevet)* A józanságot, ragaszkodást a földiekhez, a biztonságot, a megélhetést ne feledje, ne cserélje, ne áldozza fel. Gott behüt... Mi lenne a polgárságból?

Hallom cseresznyeszüret van a kollégánál, minket sohse hív meg. A maguk osztálya szüretel?

BARTÓK: Nem vehetek részt benne... nem vehetek részt.

TANÁR: Warum? Maga kivétel? Megint valami különbség?

BARTÓK: Zongoraleckét kell adnom. A tankerületi igazgató úr fiát tanítom.

TANÁR: Albrechtet.

BARTÓK: Sándort.

TANÁR: Derék... Édesanyját támogatja... schön... Die sind ja doch Kreutzer... Bartók, magának tisztas foglalkozásra lesz szüksége... No, Isten áldja! *(Kimegy)*

BARTÓK: *(utánozva a TANÁRt)* Die sind ja doch Kreutzer...

Csakazért is benézek Steiner Zsigmondhoz, jöttek-e kották, partitúrák. Az e heti zongoraleckéből megvehetem a Missa Solemnist. *(Elindul)*

NARRÁTOR: Hát ilyen ez az út... Sokféle... Sokféle emberrel, figurákkal, felfogásokkal, másságokkal,

szenvedéllyel, filozófiával... Létezésünk variációi... Téma variációkkal...

(Zene: Zongorázás, gyakorlás a sötétben. Megvilágosodik a szín: BARTÓK BÉLA otthonában: szoba zongorával. Természetesen a legfontosabb tárgy a zongora egy zongora is elég a színen. A zongorán két jegyzetkönyvecske. Ezek a fiatal BARTÓK jegyzetkönyvecskéi, táblázatokkal, bejegyzésekkel, zenei stúdiumának naplójával. Megjelenik özvegy Bartók Béláné, Voit Paula, BARTÓK ÉDESANYJA, egy ideig hallgatja fia zongorázását. BARTÓK abbahagyja a gyakorlást, ír, jegyez az egyik könyvecskébe.)

ÉDESANYA: Ma már teljesítetted a napi adagot.

BARTÓK: Hallgasd csak... *(Elkezd hevesen, erőteljesen zongorázni: valami nehéz, virtuóz részt... Játsszik, aztán az egyik részt - futamot például - többször megismétli. Ezt nem lehet elégszer megismételni, megint csak játszani kezd: lassabban, pontosan kimérten, szárazon, többször ismétli)*

ÉDESANYA: *(A zongoránál hallgatja)*

BARTÓK: *(Abbahagyja)* Még el kell játszanom néhány százszor. Ütemenként. Fel kell bontanom, össze kel! raknom.

(Ujjaival játszik a billentyűkön, de úgy, hogy hang nélkül)

ÉDESANYA: *(Elveszi BARTÓK jegyzetkönyvecskét a zongoráról, lapoz benne, olvasni kezdi)* Liszt, Beethoven, Bach, Schumann... Három koncertetűd, Prelúdium... Második zongorakonzert. *(Lapozgat a könyvecskében)* Ezt én vettem neked a születésnapodra.

BARTÓK: Be is írtam.

ÉDESANYA: Itt van. Bartók Béla 1897. március 25-től.

BARTÓK: Igen, akkor kezdtem el ezt a könyvecskét.

ÉDESANYA: *(gyorsan lapozva)* Mennyi szerző, mennyi mű.

BARTÓK: Azelőtt sokkal precízebb voltam. Mindent pontosan vezettem. Kissé hanyag, nagyvonalú lettem *(nevet)*.

ÉDESANYA: *(leteszi a könyvecskét, felveszi a másikat)* Ezzel kezdted.

BARTÓK: 1899-ben.

ÉDESANYA: *(lapozgat...lapozgat... visszalapozgat)*.

Te, Béla, itt az áll, hogy Erkel-táblázat. Aztán áthúztad az Erkel szót, helyette azt írtad, zongora.

BARTÓK: *(mosolyog)*

ÉDESANYA: *(lassan olvasva szótagolva)* Táb - lá - zat El - ső nyolc ó - ra *(Olvas egyre derűsebben)* Összesen 64 oldal került 9-kilenc forintba. 1 óra négykezes olvasás. Ennél fogva 1 oldal került 900 : 64 - 14 krajcárba. *(Mosolyog)* Nem is tudtam, hogy ilyen anyagias vagy.

BARTÓK: Ezek voltak az első órák Erkelnél.

ÉDESANYA: *(Nevet)* Mindent könyveltél, kiszámítottál. Kiszámíthattad volna, hogy egy hang mennyibe kerül.

BARTÓK: Ha majd egyszer kitalálják a gépi számológépet, mi a kottafejeket is megszámolja.

ÉDESANYA: *(lapoz, olvasva, mint az előbb)*
Második nyolc óra. Összesen 56 oldal. Került 8 1/2 forintba. 1 1/2 óra négykezes olvasás. Ennélfogva 1 oldal kerül 850: . . . Itt hiányzik a művelet befejezése.

BARTÓK: Várj, kiszámítom... *(Számol fejben)*
10.15 krajcárban. Mennyi szám, mennyi hang... Pedig nem éppen a kedvencem Püthagorasz...

ÉDESANYA: Beethoven, Bach, Brahms.

BARTÓK: Ezek a kedvenc zeneszerzőim.

ÉDESANYA: Bé, bé, bé...csupa Bé..Talán majd egyszer a Bartók is asszimilálódhat a három Bé-hez. *(Nevet) (Kimegy)*

(Zene: zongorázás; úgy mint az elején dübörgésekkel...)

BARTÓK: Lépéseink taposták, vájták ki az utakat, az utak utána, lépéseinkkel születtek. Utak születése...

A lépések a fontosak, igen, a lépések. A lépés az utak értelme, a szépsége, a reménye, a lépések vágya. Kop-kop, kop-kop, kop-kop, kop-kop.. Mind egy a ritmus csak ez a kop-kop, a kop-kop a lényeges, a fontos. Ez az izommunka, az a gondolat, ez a megmásíthatatlan gyaloglás, utazás...

(Zene: zongorák szólnak több zongora-zenekar szól, zene, sok dob, dobok, üstdobok, induló, tamtamok, morajlások...)

DOHNÁNYI: *(balról jön be)* Béla!

BARTÓK: Ernő!

(Átölelik egymást)

DOHNÁNYI: Régen láttalak. Az iskola?

BARTÓK: *(Bólint)*

DOHNÁNYI: Már nincs sok hátra. Én úgy emlékszem vissza, mintha tegnap jártam volna oda.

BARTÓK: Négy év. Amióta elmentél, vasárnaponként válatozatlanul én taposom helyetted a pedált...Annyi minden történt, történik veled, Ernő. Milleniumi királydíj, Bécsben előadták művedet.

DOHNÁNYI: Brahmsnak köszönhetem. Neki tettszett.

BARTÓK: Csak ne szerénykedj! Szuperlativuszokban nyilatkozott róla.

(Lelkesen) Bécsi premier! *(Csodálattal néz Dohnányira.)*

DOHNÁNYI: Azért nem kell annyira odalenni Bécsből! Tudod, Béla, valami új van kibontakozóban nálunk is. Valami perspektivikus, valami lehetőség... ami magyar.

BARTÓK: Millenium ide, ezerév oda... csak oszt-rák tartomány vagyunk... Kiszolgáltatottság, függőség...

DOHNÁNYI: Gondolkozásban... szellemiekben... igen... utánzásban... ízlésben... De nem egészen... S én hiszek a kibontakozásban, a rátalálásban.

BARTÓK: El kellene szakadni... hagyományokban, szokásokban...a beidegződésekben... De hogyan?

DOHNÁNYI: Valami elindult. S ebbe a folyamatba mindketten beletartozunk... részeseivé kell válnunk.

BARTÓK: A hogyanja... Nem elég a lelkesedés, a pátosz... az akarás.

DOHNÁNYI: *(lelkesen)* Pest már nem a régi. És ez a változás európaivá rangosítja - rangosíthatja.

BARTÓK: Európa.

DOHNÁNYI: Van földalattink: az első európai elektromos vontatású földalatti vasút. Remek, ahogy végigszáguld három kilométer hosszan a Ligetbe. És az Operaház, ha látnád! Csodálatos! És tudod, mi a legcsodálatosabb? Magyarul énekelnek benne.

BARTÓK: *(Lelkesen nézi)*

DOHNÁNYI: És csodálatosképpen a nem magyar anyanyelvű Mahler Gusztáv engedett csak magyarul énekelni.

BARTÓK: Mahler Gusztáv... Aki itt lakott a dóm-mal szemben a Hosszú utca 33-ban.

DOHNÁNYI: Kár, hogy csak rövid ideig volt Pesten. Kiutálták.

BARTÓK: Úgy látszik, honi szokás.

DOHNÁNYI: Utolsó vezénylése után arany vezénylőpálcát és egy remekművű ezüstvázát kapott ajándékba: A zseniális művésznek budapesti tisztelői.

BARTÓK: És elűzték...

DOHNÁNYI: Finoman fejezted ki magad.

(Nevetnek, egymásra néznek.)

BARTÓK: *(lelkesen)* Pedig Pest is lehetne Párizs, Bécs után a zene fővárosa.

DOHNÁNYI: Nem tudom, hogy fogalmaznám.

BARTÓK: *(Ábrándozva)* Zenei nagyhatalom: Magyarország...

DOHNÁNYI: Nem a fogalmazástól függ.

BARTÓK: Ostobaság, amit beszélek?

(Csönd)

DOHNÁNYI: Hallottam, jártál Bécsben Schmitt professzornál.

BARTÓK: Jártunk nála édesanyámmal...

DOHNÁNYI: Schmitt nagyszerű muzsikus, kitűnő pedagógus.

BARTÓK: Meghallgatott. Játszottam neki.

DOHNÁNYI: És felvett.

BARTÓK: Megmutattam neki kompozícióimat.

DOHNÁNYI: Persze, hogy felvett! Ilyen tehetséggel!

BARTÓK: Azt mondta, tandíjmentesen tanulhatok nála. Elintézi.

DOHNÁNYI: Ez nagy dolog.

BARTÓK: *(Gúnyosan)* A császár magánpénztárából kaphatnék stipendiumot.

DOHNÁNYI: Ritkaság. Magyaroknak nemigen szoktak ilyesmit osztogatni.

BARTÓK: Én és a császár pénze...!

(Csönd)

DOHNÁNYI: Létezik magyar lehetőség... Pestre kell jönnöd.

BARTÓK: *(Nem felel, nézi Dohnányit.)*

DOHNÁNYI: Igen, Pestre, Béla.

BARTÓK: *(Halkan)* Már nagyon komolyan gondoltam erre.

DOHNÁNYI: Meggyőződéselem, Pestre kellene jönnöd. Örülnék... Szeretném...Szólnék egy-két embernek. Thománnak, Koesslernek, János professzornak.

BARTÓK: Köszönöm, Ernő.

DOHNÁNYI: Miket komponálsz most, Béla?

BATRÓK: Nemrég fejeztem be egy zongoranégyest.

(A zongoranégyes utolsó tétele, miközben Dohnányi kimegy. BARTÓK egyedül a színen.)

BARTÓK: Utak előtt állunk. Utak bennünk. És döntenünk kell.

Kinti hang: „Melyik az, mely célra jut?”

/Narrátor/

BARTÓK: Választhattam volna másképp? Választhattam volna más magamat?

NARRÁTOR: „Vagy tán vége sincs az útnak,

Végtelenbe téved el,

S rajta az élet úgy vesz el,

Mint ki képet jégre írnak?”

BARTÓK: Választhattam volna egy más fejlődést, más perspektívákat?

Én választottam? A döntés az enyém volt? Vagy valami azonosulás, vállalás megvalósulás, felismerés üzött? Valami megfellebbezhetetlen, tőlem talán független is, megváltoztathatatlan enigmatikus erő?

Elszántan, szenvedélyesen. Tudatosan választottam? Nem úgy, mint amikor feldobják, fej vagy írás a választhatóságot...

(Zene: I. Szvit (op.3) vagy a Rapszódia zongorára és zenekarra. Majd mint az elején: távolról, nagyon messziről tompa dübörgés, dobok, tamtamok, nemet induló foszlányai. A bartóki zene és a német induló keveredik... Majd népdal hallatszik, női hang. Megjelenik az I. PARASZTASSZONY egy fiúval, ez a fiú a két fiú közül az egyik, csak hogy most mezítlábas parasztfiú. BARTÓK az egyik oldalon)

BARTÓK: Jó napot!

I. PARASZTASSZONY: Jézus tartsa meg. (A fiúhoz) Miért nem köszönsz?

FIÚ: Csókolom.

BARTÓK: Hogy vannak errefelé?

I. PARASZTASSZONY: (Vállát vonogatja) Csak megvolnánk...

BARTÓK: Máskülönben...

I. PARASZTASSZONY: Bajunk meg munka vagyon elég. (Fiúhoz) Eresszed be a malacokat!

FIÚ: (kiszalad)

I. PARASZTASSZONY: Uram elméne reggel a mezőre szekerevel szénát hordani. Hát az úr... Mit keres errefelé?

BARTÓK: Maga dalolt?

I. PARASZTASSZONY: (Kisse szégyenkezve) Én...Ki ne dalolna...

BARTÓK: Szép.

I. PARASZTASSZONY: (Elpirulva) Hát ki tudja...

BARTÓK: Afféle régi-régi nótákat, amit még az öregektől tanult...

I. PARASZTASSZONY: Régi nótákat...Ugyan ne bolondozzon velem az úr.

BARTÓK: Ez nem bolondság.

I. PARASZTASSZONY: Miket nem kívánna tőlem...

BARTÓK: Régi nótákat.

I. PARASZTASSZONY: Bogaras az úr. (Vihog)

BARTÓK: Azért jöttem ide...nagyon messziről, azért tettem meg ezt a hosszú útat, hogy megkeressem a régi-régi nótákat.

I. PARASZTASSZONY: Ilyesmit! Csuda hallotta volna.

FIÚ: (Beszalad)

I. PARASZTASSZONY: Beeresztetted a malacokat?

FIÚ: Bé.

I. PARASZTASSZONY: Há|szen érdekes...(Nevet) Csuda dolog.(Nevet) És hát aztán mit csinál ezekkel a nótákkal? (Nevet)

BARTÓK: Meg kell őrizni ezeket az énekeket.

I. PARASZTASSZONY: (Felnevet) Megőrizni...? Megőrzi őket az idő, a Jóisten meg a dalolás. (Nevet)

BARTÓK: Ha nem írjuk föl, nem jegyezzük fel, később nem fogják tudni, hogy mit is daloltak ebben az időben.

I. PARASZTASSZONY: Olyan fontos ez? (Nevet)

BARTÓK: Ötven év múlva már hírünk se marad.

I. PARASZTASSZONY: Olyan fontos ez? Ne mondja! (Nevet) Nincs elég nőta? Annyi mint égen a csillag...s ha néhány elhull... (Nevet) Marad belőle elég. Nem-é? Nincsen ebben valami huncutság, csalafintaság? Nem biztos, hogy ez így nagyon.

BARTÓK: (Elővesz zsebéből egy kis könyvet, füzetet) Nézze ezt a füzetet. Mind teleírtam nótákkal.

I. PARASZTASSZONY: Nem elég-e?

FIÚ: (felágaskodva belenéz a füzetekbe.)

BARTÓK: (Nótát fűtyül) Ezt Gergő Andrásné énekelte. (Más nótát fűtyül, lapozgatva a füzetet) Ezt meg Kosza Bálinté. Maga is tud ilyeneket.

I. PARASZTASSZONY: Nekem már csak a szentének áll jól. (Nevet) Bizony. (A FIÚHOZ)

Mit báméskodol itt, hordd el magad!

FIÚ: (Elszalad, de lassan visszalopódkodik)

BARTÓK: Az előbb is énekelte. Azt mondogatták, hogy maga nagyon sokat tud.

I. PARASZTASSZONY: Sokat de!Szen...Az én hangom rekedt, száraz, mint a mákgubó. Zörög. (Nevet)

BARTÓK: Szépen dalol.

I. PARASZTASSZONY: Csúfolódik velem az úr. Legényekhez, lányokhoz kellene mennie, azok tudnak ám sokat.

BARTÓK: Azok csak új nótákat tudnak.

I. PARASZTASSZONY: Nóta, nóta...

BARTÓK: Nekem nem kell az új.

I. PARASZTASSZONY: Hát...

BARTÓK: Itt vannak a régi keserves énekek.

I. PARASZTASSZONY: Nem tudom...

BARTÓK: Csak tud egyet...?

I. PARASZTASSZONY: (Elkezd valamit dúdolgatni.abbahagyja) Egyet-kettőt tudnék, de ilyen hamar nem jön az ember eszébe. És a sok munka a sűj egye meg - elveszi a kedvet a dalolástól. (Elkezd halkan énekelni. Énekel, énekel)

BARTÓK: (Hallgatja, jegyezget)

(Oldalról megjelenik a két KEMÉNYKALAPOS.)

- I. KALAPOS: Azt hiszem, jó helyen járunk.
 II. KALAPOS: Errefelé, errefelé, méltóztassál.
 I. KALAPOS: Tekintettel arra, tekintettel ...
 II. KALAPOS: Természetesen kérlek alássan, teljesen osztozom a véleményedben.
 I. KALAPOS: A széles rokonszenv.
 II. KALAPOS: Ha szabad megjegyezni...persze így is, úgy is, a vélemények...
 I. KALAPOS: Esetleg...
 II. KALAPOS: Nem kétséges, esetleg, természetesen.
 I. KALAPOS: Magasabbrendű szempontból közvetítve a dolgokat.
 II. KALAPOS: Így precíz a fogalmazás.
 I. KALAPOS: Nem, nos, igen...Már korábban is tapasztaltam.
 II. KALAPOS: Úgy van, s ha szabad ismét megjegyezni, a közönyt legjobb esetben is toleranciával.
 I. KALAPOS: Toleranciával, vagyis türelemmel...helyes...dacára a legmesszebbmenő propagandának.
 II. KALAPOS: Erőfeszítésnek...erőfeszítésnek.
 I. KALAPOS: A kísérletezés, experimentálás klasszikus csődje...fikció.
 II. KALAPOS: Fikció.
 EGYÜTT: Fikció, fikció, fikció!
 I. KALAPOS: Brávó!
 II. KALAPOS: Bráviszímó!
 I. KALAPOS: Bográcsba tett francia saláta! (Nevét)
 II. KALAPOS: (Nevetve) Bográcsba tett francia saláta! Hát ez nagyszerű...Nagyszerű, kérlek alássan, nagy - sze - rú, ki - tú - nő...bográcsban francia saláta! Nahát ilyet! Teljesen egyetértek!
 I. KALAPOS: Perverz gasztronómiai kreáció!
 II. KALAPOS: Bizonyára olyan gurmandoknak való, mint ő. Biztosítalak ízlésemről, kérlek alázattal. Ez az ötlet: salade á la bogracs. Zseniális!
 I. KALAPOS: Kötelességemnek tartom hangsúlyozni, hogy személyes motívumok befolyásolják álláspontomat.
 II. KALAPOS: Személyes, igen, persze, sine ira et studio...
 I. KALAPOS: Persze, persze... ámbátor...
 II. KALAPOS: Ámbátor.
 I. KALAPOS: Ez itt a kérdés.
 II. KALAPOS: Megoldjuk! Mi ez? Mert egyetértek az ítélettel, bár hallószerveim még nem közvetítettek semmit belőle...grace á dieu...De hát minek is?
 I. KALAPOS: Kultúrpolitikai szempontok.
 II. KALAPOS: Ahá! Sejtettem. Az intuícióm. Érvek, bizonyítékok.
 I. KALAPOS: Dicturn factum.
 II. KALAPOS: Ez a helyes, ez az erélyes és következetes dicturn factum, factum dictum. Mindegy, nem mindegy? Hahá!
 I. KALAPOS: Hahá! Hahahá!
 II. KALAPOS: Hahahahá, hahahahá!
 I. KALAPOS: Vagy háhahaha, háhahaha!

- II. KALAPOS: Háhaha ha. Háhaha ha.
 I. KALAPOS: Hahaha há, Hahaha há.
 II. KALAPOS: Háhaha ha, Hahaha há.
 I. KALAPOS: Vérszerződés.
 II. KALAPOS: Ünki. Vérszerződünk. Ünki!
 I. KALAPOS: Mégis...
 II. KALAPOS: Mégis...értelek, kérlek alázatosan.
 I. KALAPOS: Hát igen. {Sóhajt}
 II. KALAPOS: (Sóhajt) Mégis természetesen. De itt van ez a szerződés, mindennél fontosabb.
 I. KALAPOS: Fontosabb, úgy van, a legfontosabb...
 II. KALAPOS: Legeslegfontosabb. Mindörökre.
 I. KALAPOS: Mindörökre.
 (Csönd, egymásra néznek)
 I. KALAPOS: Persze csupán elméletben...feltételezve...
 II. KALAPOS: Értem.
 I. KALAPOS: Miért ne értenéd?
 II. KALAPOS: Értem, értem.
 I. KALAPOS: Csak a kérdésfeltevés a logos.
 II. KALAPOS: Kérdésfeltevés.
 I. KALAPOS: Csak így magamban mondom...ha mégis elviselnék, tolerálnák.
 II. KALAPOS: Elviselnék, tolerálnák. Teoretice.
 I. KALAPOS: Támogatnák.
 II. KALAPOS: Valamiképpen. Hogyanjára gondolsz a guo modójára.
 I. KALAPOS: Amit kétek.
 II. KALAPOS: Abszurdítás, megnyugtatlak, teljes...
 I. KALAPOS: Abszurdítás.
 II. KALAPOS: Agyrém. El kell hessegetni a lehetőséget.
 I. KALAPOS: Természetesen revideálnám véleményem.
 II. KALAPOS: Errare humanum est.
 I. KALAPOS: Úgy-úgy, tévedni emberi dolog.
 II. KALAPOS: (Meghajol)
 I. KALAPOS: S ez vonatkozik a meggyőződésemre.
 II. KALAPOS: Vagy antimeggyőződésre. Mindenesetre csatlakozom meggyőződésedhez.
 I. KALAPOS: Egyelőre kizártnak tartom...Zagyvaság!
 II. KALAPOS: Kaotikum. Maga a káosz!
 (Két KALAPOS eltűnik. A PARASZTASSZONY dalol. BARTÓK legyez.)
 PARASZTASSZONY: (Hirtelen abbahagyja a dalolást, a fiúhoz)
 Kutya teringtett, mért eresztették kifelé a libákat. Reggel, mikor bezártam volt az ajtót, mondanám ne eresszék ki, csak délután. (A fiú elszalad.)
 BARTÓK: Tud még néhányat? Még régebbit.
 PARASZTASSZONY: (Elkezd énekelni, abbahagyja) No, eszembe jutott még egy...(Dalol valami műdalt)
 BARTÓK: Ez nem régi, ez uras nóta.
 PARASZTASSZONY: Jaj ne mondja, ez nem is uras nóta, itt fújják a falun. Ha jobban tudja, minek akar...

BARTÓK: Kérem...gondolkozzék még egy kicsit.

PARASZTASSZONY: Gondolkoztam. Eleget! Csak zavar, folyton zavar...Csuda vigye, ennyit még nem gondolkodtam, folyton-folyvást töröm a fejem a nő-tákon. Nincs énnekem haszontalan időm.

FIÚ: *(Visszaszalad.)* Ábrám Istvánné odaát van kalákába György Felicéknél.

BARTÓK: Nem ismeri ezt? *(Elkezdd dúdolni.)*

PARASZTASSZONY: Nem hagy utamra. *(Hallgatja)* Talán. Nem tudom.

BARTÓK: *(Dúdolja az éneket.)*

PARASZTASSZONY: Csökönys az úr. Kalákába hallana eleget. Sándor Gyurkáné ott lakik a sarkon, az annyit tud, estig se győzné mondani. Osztónátába dolgozik, ott csévé az arra...Arra az út...No lejárt az időm. A mindenható segítse meg. *(A fiúval el.)*

(Zene, mely lassan elhal.)

BARTÓK: *(Egyedül a színen.)* Olykor az út mellett nincsen semmi. Út...Ez így talán olyan, mint egy melódia kíséret nélkül. *{Sétál, megáll, ismét sétál...megáll. A közönség felé}*

Egyedül vagyok, egyedül. Sorsom a lelki elhagyatottság. Társadalmi, politikai, nemzeti elhagyatottság, nem kellek senkinek, elszigetelődöm a közönségtől, a zenei közélettől, elvesztem a világot, az embereket - hogy megtaláljam magam. Magamat. *(Megint sétál.)* S egy várat építünk, szobákkal, ajtókkal...Váramban sötétség és fény, az ellentétek raktára. Szobák, szobák, ajtók, ajtók, amelyek hordozzák a titkomat. Titkomat? Talán a megváltó - megváltó? szerelem kísért rögeszmeként...Rögeszme, szerelem, megváltás... Agyrémek sorakoznak a falakon, ajtókon...Mind megannyi csalétek, bizonyosság, torzszülött ideák. Mi az, ami képzelet, mi az ami valóság...? Én, mint Lohengrin, érzem a vágyak teljesíthetlenségét.

„Látni fogsz, de sohse kérdezz. Akármit látsz, sohse kérdezz.” Igen, kiválasztottként szólhatok, lekívánkozva az emberekhez.

(Megjelenik Judit, körülsétálja BARTÓKot. Hátralát vár hét ajtóval. Mindegyik más színű. Zene: A kékszakállú herceg várából.)

BARTÓK: Rajtam az éjszaka kékesfeketéje, a magány kékje, a magány halott színe, mely Besé, Indráé, Zeusz szakálláé, s Ő a kívánság, bibliai is, mitológiából kilépve, nem mint Éva, Lót felesége és Pandora. A nő, az asszony nembeliségének hatalmával, állhatatosságával.

(Judit némajátéka Bartók körül és a színen.)

Lelkemben - ebben az elveszett, átkozott, kitaszított megmagyarázhatatlanságban - szobák, szobáim az ajtókkal. És Judit be fogsz lépni oda, be kell lépned, ez törvény, az idő öröksége, jussod, szenvedély...S én...? Hallottál rólam, hogy előző asszonyaimat megöltem -, de Éva mivoltoddal jössz... Üz, hajt, kerget temagad.

(Judit elindul az ajtók felé. Judit játéka: egyik ajtón be, másik ajtón ki. Ezt a szalalozást megszakíthatja s így szalalozva jár a színpadon BARTÓK körül...)

A lelkemből váramból - nincs visszaút: csak én

létezhetem: hímségem diadalmas jelenvalóságával, a magányommal, sivársággal, ürességgel. Hét ajtómmal, melyek mögött vér, erőszak, hatalom, gazdagság, pompa, játék, gyengédség, erő, az ötödik ajtónál meglátod mindazt, ami büszkeségem, amit létrehoztam. „Lásd az én birodalmam.”

Az ajtókon át fehér fényekkel, tejszerű-márványhomok alakzatokkal kilövell lelkemből a teljes világosság, a legteltesebb világosság: világosságom. Vajon mennyi fényt bír ki a szerelem ocsudása, eszmélése, megragadása: az egyesülés titka? Nagyság és szerelem-szenvedély ünnepe ez, az időtlenség horizontjai közt: a megtalált vagy feltételezett, feltételes boldogság? Kétkelkedned kell, Judit. A hatodik ajtó mögött az eltemetett bánat vize - micsoda konspiráció - a Könnyek tava. Ne akarj többet, ne menj tovább! A fény kiadja erejét, s fekete, szintelen vonzások gomolyognak.

Árnyékok tuszkolják egymást előre, összekapaszkodnak. Árnyékaid. Árnyékok todulása ez. Feltékenység, vádaskodás. Ne vádaskodj! Csak teljesítsd azt, amit kell - Neked. A hetedik ajtó mögött a Te helyed. Ott kell majd állnod örökkévalóságban, mint az Eretheion szentélyében architrávvukkal a Kariatidák. És nem lohatnak el. Mozdulatlanság: Ez lesz. Mozdulatlanságod, mozdulatlanságom... A lelkünkbe zárt emlékeket nem oszthatjuk meg senkivel...senkivel. Megszabadulok, könnyűvé válok, szorongásaim ellebegnek, eljárszottad, Judit, a boldogság lehetőségét, megálmodott szerelem emléke lehetsz...Talán...A többiek mellett. *(Judit kitáncol a színről.)* És nekem Lohengrinként már vigasz sem adódik. Nincs most itt Grál szentélye becsukódott az utolsó ajtó „És mindig is éjjel lesz már... éjjel...éjjel,, - éjszakai út, utam, amikor vakságban tapogatózom, botorkálok előre, mert fehér botomat is elvesztettem.

(Hátulról zene, nagyon halkán furulyaszó. Ez egyre erősödik.)

De nincsen olyan sivár út, csupasz melódia, mely ne rejtene magába harmóniáját, zenéjét...A salakos út is út, a rozsdás vasakkal teli út is az, zene... Út, utak, utam...Az úton egymásba hajlanak lépteink egymás nyomdokába lépnek lábaink, még akkor is, ha látjuk őket - összemossa őket összemossa őket az idő, sár, hó, por, még akkor is, ha láthatatlanok, jelöletlenek. Karcolataink egymásba gabalyodnak. Járunk egymásba kapaszkodva Sic itur ad astra? Minden út közös, de minden út egyvalakié!

(Beszalad a két fiú furulyával. Elkezdnek játszani: népdalt. Egy ideig ez a zene. Majd kintről megszólal egy duda - lehetőleg folytassa a melódiát, aztán két, három, négy dudát hallunk, egyre erősödik, közelít hangjuk. Tülok is szól. Megjelennek a muzsikások, két oldalról bevonulnak a színpadra. Új nótát játszanak. Ez a kanásztánc. A jelenet tulajdonképpen az Ipolyági dudaverseny találkozó. A tülkösök, dudások, furulyázó fiúk félkörbe állnak. Megjelennek a KEMÉNYKALAPOK. Rendkívül groteszk a kép: A két KEMÉNYKALAPOS leül az asztalhoz...Zene hirtelen elhallgat. A parasztok mozdulatlanokká válnak...)

I. KALAIPOS: No, ugye megmondtam.

II. KALAIPOS: Természetesen, nem kételkedtem a szavaidban.

I. KALAIPOS: Nos? Nos, azt hiszem elkezdhetnék végre.

II. KALAIPOS: Elkezdhetnék végre, parancsodra. *(BARTÓK előrejön a körbe az asztal elé, úgy áll, hogy a közönség jól láthassa profilját. I. és II. KEMÉNYKALAIPOS talárt vesz fel, fejükre esetleg parókát tesznek. Mindkettő rendkívül groteszk: parókás fejükön keménykalap. Ki kell hangsúlyozni a szituáció groteszkességét.)*

I. KALAIPOS: Utasították az öröket, hogy a szabad bejárást biztosítsák?

II. KALAIPOS: Biztosítják, utasították, természetesen.

I. KALAIPOS: Valamennyi tanú jelentkezett?

II. KALAIPOS: Azt hiszem, persze, gondolom.

I. KALAIPOS: Gondolja, hiszi?

II. KALAIPOS: Rendben.

I. KALAIPOS: Akkor elkezdhetnék. Felkérem a felperes urat, ismertesse majd...

II. KALAIPOS: Indítványát.

I. KALAIPOS: Indítványát.

II. KALAIPOS: *(Meghajol.)* Ahogy méltóztatok

I. KALAIPOS: És felszólítom az alperes képviselőjét.

II. KALAIPOS: Az alperesnek nincsen képviselője, személyesen óhajt...

I. KALAIPOS: Óhajtson, bene, az ő dolga, ahogy óhajtja.

(Fakalapáccsal az asztalra üt.)

Megkezdjük a tárgyalást. Ismertesse az indítványt.

II. KALAIPOS: Az indítványt, igenis, vagyis a vádbeszédet.

I. KALAIPOS: Nevezze, ahogy akarja.

II. KALAIPOS: Tisztelt Bíróság! A jogi nyelvezet bonyolult cikornyás fogalmazása helyett in medias res bejelentem: az általam előterjesztett indítvány arra kér bennünket, hogy vizsgáljuk meg egy ember tevékenységét, munkásságát, magatartását, gondolkodását - emberi határait a megengedhetőnek, tisztességnek -, amely etikai, esztétikai, főleg esztétikai és társadalmi kérdés egyaránt. Ez az ember, aki előttünk áll tulajdonképpen...*(Morajlás, mozgolódás.)*

I. KALAIPOS: *(Kalapáccsal ütögeti az asztalt.)* Csönd legyen!

II. KALAIPOS: Azt mondtam tulajdonképpen, tulajdonképpen, vagyis a dolgok lényegét, mibenlétét tekintve.

I. KALAIPOS: *(Ingerülten.)* Valójában, voltaképpen...Ne bocsátkozzon nyelvi értelmezésekbe, az az értelmező szótár feladata. Inkább az állítmányt...Gyerünk tovább!

II. KALAIPOS: Valamennyien, akik itt vagyunk, hallottuk már az alperes nevét. *(Zaj, mozgolódás.)* Evek óta ismerjük tevékenységét. Nos...Kétségtől ki is emelkedik sokak közül: megbotránkoztatott! *(Nagy zaj.)* Néhányan ünnepelték, kifütyülték, sokszor, sokan... megbukott, pedig, noha...

I. KALAIPOS: *(Gyorsan.)* Pedig, noha, holott, jól lehet...Gyerünk, ismertesse az indítványt!

II. KALAIPOS: Ám...Kényes és fonák...S igen tragikus... *(Patetikusan)* Melyikünk merné állítani, hogy nem éri át ezt a tulajdonképpeni tragikumot?

I. KALAIPOS: *(Halkan)* Megint az a tulajdonképpen.

II. KALAIPOS: *(Hatásosan)* Tisztelt Bíróság! Az emberi törvények értelmében azon egyéneket mondhatunk ki bűnösnek, akik valamilyen büntett elkövetésében bűnösnek találtatnak. Ez a casus. *(Zajongás)*

I. KALAIPOS: Csönd!

II. KALAIPOS: Ez a casus azonban nagyon is hasonló a morbus esetéhez. *(Zajongás)* Sőt...Nos, jog és szokás egyaránt arra kötelez bennünket, hogy a beteget, ha beteg, úgy különítsük el, hogy ne válhasson...

(Zajongás)

I. KALAIPOS: Csönd! Csönd legyen! Kiürítetem a termet! Folytassuk!

II. KALAIPOS: Hangsúlyozni kívánom, ha valóban beteg, bebizonyosodik. Nos, ha bebizonyosodik. Biztosítani kell számára a felépüléshez szükséges feltételeket. Olyan eszközökkel, intézkedésekkel, humánus intézkedésekkel. Kötelesek vagyunk őt a jó, normális útra téríteni. Mindnyájunk feladata és érdeke ez. A közvéleményé, társadalmunké és nem utolsó sorban a bíróságé, amely felelősséget érez...Vannak intézményeink, ahol...

I. KALAIPOS: Felesleges részletezni!

II. KALAIPOS: *(Szomorúan, patetikusan.)* Egy eltévelyedett tehetség, mondhatnánk, nem is akármilyen, nem hétköznapi eltévelyedés...aberráció meggyógyítása a feladatunk. Hogy feladva, elfeledve téves gondolatait, megvalósításait, visszatérhessen közösségünkbe. Tisztelt Bíróság...a tiszta szándék, törekvések láncolata, óhaj, inspiráció is lehet eltévelyedés. Mostanság nagy a kísértés, hogy új utakat keressünk...hamisan, bandzsán, sántán, púposan, dadogva...bár meggyőződésünk, hogy viszonyulásuk a dolgok rendjében őszinte reveláció.

(Hirtelen félhomály. Fák, bokrok jönnek, megragadják BARTÓK-ot, magukkal cipelik. A színpad másik részében a természet veszi körül. A KEMÉNYKALAIPOSOK, dudások, tülkösök, a bírósági tárgyalás szereplői eltűnnek. Zene: A fából faragott királyfi muzsikája. A hajnali derengés. Betáncol a faragott királyfi. bábu teljes díszben: palástban, koronával, hosszú hajjal, amely aranylón sugárzik...)

BARTÓK: Szakasztott olyan vagy, mint én. Az én másom, az én lényem.

(A FABÁBU körül táncolja BARTÓK-ot.)

Botból faragtalak. Emlékszel?

FABÁBU: Azért faragtál, hogy neki...

BARTÓK: Igen, neki. Neki!

(A FABÁBU táncol.)

BARTÓK: Hogy neki táncolj majd, hogy veled táncolj, hogy veled örülj a fáknak, a bokroknak, a vizeknek, a világnak: nekem.

(A FABÁBU körül táncolja BARTÓK-ot.)

BARTÓK: Ez az én táncom. Azért faragtalak, hogy öröme szülessél - öröme szülessetek: Öröme szülessünk! Örömök toluása, örömök burjánzó-

sa, örömeik kapaszkodása, örömeik, örömei: beléd, belém, belénk.

(Hátul megjelenik a KIRÁLYKISASSZONY egyszerű utcai öltözékben.)

Tiédet majd az erdő, a patak, az egész természet. A természet lesztek. Mint ahogy én is a természethez tartozom.

(A FABÁBU eltűnik az erdőben. A KIRÁLYKISASSZONY közelít, BARTÓK hozzá akar jutni, de a fák közül előbukkanó TÜNDÉR - ugyancsak egyszerű utcai ruhában - esetleg rongyokban, göncösen koldusasszony látszatát keltve - megparancsolja az erdőnek, hogy útját állja: sorompók, jelzések, akadályok szögesdrótok hullanak alá.)

BARTÓK: Le fogom győzni az erdőt, mert hatalmasabb, erősebb lehetek, mint ő. És legyőzöm az óriássá duzzadt folyót, a vizek valamennyi ármánykodását, hogy közénk álljanak.

(Belép a FABÁBU: a fából faragott királyfi, de most egyszerű bot formájában, minden dísz, korona, palást nélkül. BARTÓK mögéje bújik. KIRÁLYKISASSZONY odamegy a FABÁBUhoz és megérinti.)

BARTÓK: Ez az érintés.

(A KIRÁLYKISASSZONY ismét megérinti a bábút.)

BARTÓK: Ez az érintés újból.

(A KIRÁLYKISASSZONY megsimogatja a bábút.)

BARTÓK: Ez a simogatás, simogatás...

(A TÜNDÉR intésére a FABÁBU megelevenedik és táncol az erdő felé, a KIRÁLYKISASSZONY követi.)

BARTÓK: Táncolj, táncoljatok az erdőbe, erdőkön túl...

(BARTÓK egyedül marad a színen. Megfordul a közönség felé Zene - távoli dübörgések, tamtamok, az induló foszlányai.)

BARTÓK: Szépség, méltóság, alkotás...! Vajon társra lelhet-e a férfiember teljességében - ha művész, alkotó?

A művész, a férfi kérde ezt. Irrealitás, időtlen-

ség...Képtelenség társra lelteni, mert a konverzión - férfi és nő között - a természet rendszerében örök és feloszthatatlan. Látszat...áztatás...

A faragott fabábu - én, a másom - a művész tette, akinek mindent odaadtam, teljességgel, kiürülve áldozatként, teremtéssel, és kész a mű, befejeztem, talán elfogulatlanul tökéletes, de az én, a művész, az alkotó kifosztva elszegényedik. S ti tündérek, jövőim...

TÜNDÉR: Az alkotásod versenytársad lesz. Ellenfeled. Bizonyosság a kétes dicsőség. Fájdalom. Mert jobban tetszik a vers a költőnél, a kép a festőnél.

(A fák, a bokrok, a természet magához öleli BARTÓKot, akit a TÜNDÉR rongypalásttal, pokróccal borít, elszáradt koronaszerűséggel ékesít.)

TÜNDÉR: Az erdő királya leszel magányodban.

(BARTÓK a földön ül. Zene: A fából faragott királyfi részlete. Visszatér a KIRÁLYLÁNY a FABÁBUval, amely már csak csetlik-botlik, megint játékszerré vált, nem kell többé. A fából faragott bábu kisántikál. A KIRÁLYKISASSZONY ledobja rongyait, gönceit: észreveszi BARTÓKot menne hozzá, de az erdő fái, bokrai a Tündér parancsára elébe álnak és ő nem tud áthatalni rajtuk. Összeroskad, szinte meztelenül. Zene. BARTÓK hozzálép, magához emeli: ekkor valódi KIRÁLYKISASSZONYként áll előttünk - mindez öltözékében is megnyilvánulhat. Erőteltjes bartóki muzsika.)

BARTÓK: A szenvedésben fogant megoldás, elégtétel kiengesztelődés, megbocsátás...Különválhat: a művészi magány s a szerelmi társtalanság.

(A FÁBÓL FARAGOTT BÁBU teljes díszben, palástban, koronával betáncol és követi BARTÓKot a KIRÁLYKISASSZONNYal.)

TÜNDÉR: A társtalanság feloldása mese, vigasztaló...Átemberiesedés...A teljes ember, a művész a természet királya lesz, a dolgok ura.

(Befejezése a következő számban)

